

PROZĂ PĂSTRATĂ ÎN MANUSCRISE

NEÎNȚELES

PARTEA A TREIA

I

În tren, sub impresiunea zgomotului monoton al roatelor, el se dădu unor gânduri a căror natură era așa de tristă, că îi strîngeau inima de durere. Și el nu putea nici să le pună stavilă, nici să le dea altă direcție, căci fenomenele acestea nu pot fi stăpînite; cel puțin în cazul acesta. Cunoscu oamenii cari, după cum afirmau ei, puteau hotărî de gândurile lor și el atribuia aceasta unei educațiuni prea strînse, care regulează în adevăr spiritul, dar nu scoate nimic mai de seamă. La el fantasia avea prea multă libertate, și ceea ce putea să facă era doar să urmeze gândurile în licărirea lor, să le simtă, să se deie cu alte cuvinte acestui joc de dilettante intelectual.

Nu se aștepta la nimic acolo unde se ducea; o mare fără nici un far. Nu avea să găsească nici prietenii de altădată și nici senzațiile trecute; asta o știa el bine. Și pentru oameni ca dînsul aceste dulci senzații sunt totul. Un loc are farmec, numai atît întrucît amintește ceva din trecutul depărtat. Pentru ei natura trăiește prin ființele cari o populează. Dar acolo unde se ducea? Haos, nimic.

Gîndise atît de mult la acestea, încît acuma nu-i mai făceau nici o impresie; rareori doar cîte una penibilă prea rareori cîte una mai vioaie. Copil aruncat în mijlocul unei lumi nepăsătoare. Și persoanele ce odată făcuseră să-i bată inima poate nici nu se mai gîndeau la el. Se despărțiseră, se depărtaseră și nu mai aveau de loc știre. Egoismul lui în simțire suferea de aceasta. Simțea o nevoie să plîngă, parcă să-și simtă ochii umezi; dar nu putea: simțirea caldă din trecut îl părăsise. Și ca nealtădată, veselia celor din jurul lui îi făcea bine. Începuse prin a se distra și sfîrși prin a privi cu drag la petrecerea unor tineri, cari cîntau cu toată mulțumirea.

Cînd trenul ajunsese în gară, el se coborî repede și se urcă într-o birjă, neștiind bine unde să tragă; în sfîrșit, se hotărî și dete adresa unui prieten. În drum se uita la toți oamenii, crezînd că doar va cunoaște pe cineva. Ar fi dorit să întîlnească unul care să-l salute oarecum de bună venire. Nimeni! Ce, adică pentru că venea el era să fie orașul în paradă? Surîdea și el gîndindu-se la acest egoism nechibzuit.

Prietenul său era unul dintr-acei oameni prozaici la care simțirea, oricît de sinceră ar fi, se pare comandată de calcul. Aceștia au atîta bun că își iau chiar de la început puțința de a avea vro iluzie despre ei prin faptul că nu-s de loc prevenitori, șireți.

Un strigăt de mirare, o strîngere de mîină, cîteva vorbe schimbate, și el se găsi liber de a ieși. Începu să meargă la întîmplare. Ajungînd drept o cofetărie, se hotărî să intre înăuntru. Îi plăcea acest soi de vizite, de cari el zicea că le face pentru a observa lumea de la distanță. Porunci o înghețată și scoase din buzunar o revistă socialistă, pe care începu s-o foileteze. Un domn gros, cu un baston în mîină, se sculă, se apropie de el, se uită peste umeri la ceea ce citea și ridică bastonul în semn de amenințare:

– Ce bătaie le trebuie ăstora cu socialismul.

Silvian se întoarse:

– Dar pentru ce, coane Nestor, sunt oameni de treabă.

– De treabă? Iată cum îi aperi! Nu zic de dumneata, pe care te cunosc și te stimez, dar de ceilalți. Cutare, de pildă, care trăiește pe spinarea muncitorilor și îi înșeală.

– Dar nu-i vorba de mine, care pot să fiu cum voi fi, ci de aceia pe care îi învinovațiți. Cei mai mulți sunt băieți ieșiți din popor, ca și mine. Apoi dacă părinții i-au hrănit, i-au crescut, le-au deschis un drum pe care să-l urmeze în viață, ei nu trebuie să aibă nici o iubire, nici o recunoștință pentru acești părinți? Și cum și-ar putea arăta ei mai bine recunoștința aceasta decît dîndu-le un mijloc prin care să iasă din viața ticăloasă care o duc, să aibă și ei un trai mai omenesc?

– Da, e foarte frumos ceea ce spui, dar vezi că nu faceți așa. Acești revoluționari moderni nu mai au decît o singură lege: distrugirea.

Și Silvian, calm:

– Vă înșelați. Acești revoluționari n-au decît o lege, dar aceasta e iubirea.

– Nu înțeleg eu așa.

Și boierul plecă încet, nepăsător, cu veșnica satisfacție zugrăvită pe față. Hotărît! după dînsul, tînărul acesta era un om care bate cîmpii.

În timpul acesta, un tînăr de la o altă masă, care observase în tăcere, se apropie de el și îl întrebă.

– Ce mai faceți, domnule Silvian?

Acesta îl privi cu ochi mirați. Pe cît își amintea, tînărul acesta îi era necunoscut. Văzîndu-l în mirare, necunoscutul se recomandă:

– Săvescu, student la Universitatea din Iași.

Lui Silvian îi părea totdeauna bine cînd făcea cunoștință cu un om mai cult; i se părea că a dat peste o nouă lume pe care o s-o studieze, s-o aprofundeze oricum. De unde cu alții își epuiza vorba numaidecît, cu aceștia avea totdeauna materie de ajuns; nu le mai da răgaz cu întrebările. De

tînărul acesta chiar auzise puțin și îi cunoștea întrucîtva și opiniunile, așa că următoarea scenă fu din parte-i mai mult un joc amestecat cu ironie. Săvescu îl întrebase despre broșura ce ținea în mîină.

– E ultimul număr al unei reviste cu idei subversive, i-a răspuns Silvian. N-ar trebui să vă aruncați ochii pe ea, pentru că e foarte periculoasă pentru tinerime.

– Atunci eu sunt pierdut fără speranță de îndreptare.

Din acel moment se înțeleseră.

Conversația căzu asupra ideilor și a mijloacelor. Silvian arată însemnătatea țaranilor în această mișcare, cît de rău fac acei mari că nu se ocupă mai mult de dînșii, cît sunt ei de nepăsători și cît de greu e a le smulge credințele greșite din cap. Săvescu îi urmărea expunerea cu atenție, aproba, și apoi spuse și el cum studenții luaseră inițiativa unei propagande active pin satele de pe lîngă Iași.

Cînd fu întrebat că prin ce întîmplare se află aici, el spuse că așteaptă studențimea bucureșteană pentru congresul toamnei aceștia.

Silvian băgă de seamă că ar trebui să plece spre gazdă, ca să se reguleze. Se despărțiră în o mulțumire care din partea lui Silvian nu era tocmai curată. Un fel de neliniște plana în jurul lui. Era o stare a sa care îl făcea ca nici o bucurie să nu-i fie deplină. El simțea aceasta, fără să și-o poată bine explica, și adeseori se întreba: „E ceva bolnav în mine, ori e starea psihică cătră care se îndrumează fatalmente toată lumea, și ea ni se pare curioasă numai pentru că abia intrăm într-însa? Căci în adevăr e așa de curioasă starea aceea, că nici eu nu mă înțeleg, nici eu nu știu ce vreau. Și totuși văd că n-aș fi putut și nici n-aș fi vrut să fiu altfel.” E un caracter nepătruns, de complicat ce e. Și cu jumătate glas repeta: „Prea complicat, prea complicat”, pe cînd se depărta încet, cu un mers parcă ar fi fost calculat, făcînd o mină ironică, desprețuitoare, la adresa lui însuși.

A doua zi se sculase de dimineată și, cum singurătatea îl apăsa peste măsură, se îndrumă cătră locul unde trăsese Săvescu, pe care de aminteri nu-l găsi acasă. Pe cînd se întorcea înapoi, se întîlni cu cortegiul studenților, cari tocmai atunci sosiseră. Printre dînșii zări pe Bobescu, cătră care grăbi bucuros. Apoi urmă și el cortegiul, ascultă toate discursurile insipide cari se pronunțară, ceea ce sfîrși prin a-l plictisi cu totul.

II

Gînduri felurite îi umblau prin creier, apărînd o clipă, lucind puțin și apoi dispărînd fără ca el să le fi rumegat pe deplin. Era un fapt care i se întîmpla adeseori; capul năvălit de atîtea gînduri pe care nu le clasificase de loc, din cari nu încerca să clarifice unul măcar; un fel (deteriorat), o renunțare de a gîndi cum trebuie, o nevoie de a le urmări chiar în licărirea

lor se producea în el, încît din toate acestea nu alegea nimic, atunci îi era silă de toate. Într-un tîrziu, Bobescu îl întrebă cam ce gîndește asupra studenților.

„Niște moftangii“, răspunse el, fără a binevoi să-l lămurească mai departe. Pentru el era totuna dacă prietenu-i admite sau nu epitetul. Dar acesta avea gust de vorbă și de aceea se întinse mai departe, arătînd că congresele își au însemnătatea lor, că se dezleagă acolo probleme mari, că numai așa se va rezolvi chestiunea națională și altele mai cîte! Mă rog, cîte îi treceau prin gura lui de palavragiu.

Silvian tăcea; o tăcere posomorîtă, din care Bobescu căuta să-l scoată cu orice preț. Anevoie se hotări să vorbească puțin, să arate că, cu toată gălăgia lor, studenții nu vor face nimic, că o provincie nu se ia cu banchete, și chiar dacă am presupune-o luată, cu asta încă nu s-a înaintat de loc în chestiunea națională. Bobescu se înfierbînta, începea să demonstreze că pînă la o completă hotărîre a stărei sociale trebuie să trecem prin asta.

— Mofturi! Să pierdem atîta vreme pentru a-i asimila pe ceilalți cu noi. Ce bunuri le vom da? Mofturi, [mai bine] apucă-te de citește și pătrunde mai bine lucrurile.

Celălalt începuse a-i da dreptate și la urmă chiar o spuse asta cît se poate de politicos. Silvian nu mai încruntă sprîncenele, dar mai declară că întrucît privește cititul, apoi va avea el vreme destulă mai tîrziu, la care vorbe lui Silvian îi veni dorința furioasă să-l arunce pe pavea. Se despărțiră; Bobescu apucînd spre casă, Silvian intrînd la birt. Sala era deșartă, numai în fund ședea un tînăr, care, îndată ce-l văzu la intrare, se sculă cu grabă, veni la el și-i întinse cu dragoste mîna.

— Costin! Dar cum de ești pe aici? Tînărul, un student la matematici, dar care se ocupa mai mult cu literatura, îi explica cum a venit cu studenții și cum, săturîndu-se de hazul lor, i-a lăsat în voie. Oricît de plictisit să fi fost Silvian, dar vederea unui prieten, de care se despărțise de atîta vreme, îl mai însenină. Las', că pe urmă acesta era un om de talia lui, cu care nu-i era teamă că nu se va putea înțelege. Începu să-l mustre blînd, spunîndu-i că dacă nu se lasă să fie amăgit de lustrul extern al congreselor, se află în ele destulă distracție. Costin era un pesimist care nu punea nici un temei pe distracții, și a cărui lege supremă era...

III

Începu să se deschidă școlile. Veneau tineri din toate părțile și pe lîngă cei vechi și alții noi. Din aceștia, nu era unul poate care venea din simpla dorință de a învăța carte, ci toți cu dorința de a scăpa de muncă, de a-și crea o pozițiune cu care să trăiască din munca altora.

Lor li se părea aceasta natural: părinții cari îi trimeseseră visau scopul lăudabil, dar egoist, de a-și scăpa copiii de la strădania fără spor a lor. Ei nu vedeau, nu puteau să vadă, orbiți cum erau de vechile judecăți, că numărul acestor tineri sporește neconținut și că or să fie nevoiți, cu toată învățătura lor, să ducă o viață mai crudă decât a părinților. Cei ce vor rămâne proletari intelectuali vor lupta cu nevoia, cei ce vor fi nevoiți să treacă în rîndurile proletarilor cu mîna vor lupta cu nevoia. Grele vremuri! Acum se cereau un mare număr de ingineri în țară, dar prea marea ofertă era să aducă peste cîtva timp un surplus nemaipomenit.

Voron venise și el.

Ca totdeauna, nici acum nu se hotărîse pentru nimic. Rămăsese tot Voron pe care Silvian îl caracterizase prin cuvintele: cel care nu cutează să ia nici o hotărîre. Se plimbau des împreună. Lui Silvian i se părea că puternicul logician de odinioară slăbise în argumente. Nu se prepara de loc de examene. Nici Silvian nu prea punea mîna pe cărți, dar el nu se temea. Știa că cu voința lui ar fi cu neputință să cadă la examene. Cărților oficiale, cum le zicea el, nu le da prea multă importanță. O ochire generală îi era de ajuns. Nici nu avea răbdarea să le studieze mai mult.

Ceea ce îi plăcea era dificilul, de aceea, din matematicile inferioare, își memorizase cu o tărie de fier formula lui Ohabet-ben-Corah relativă la știința numerilor. Se înscriesese la examene. Voron ezita, cînd deodată se trezi într-o bună dimineață cu tată-său. Consternație generală. Voron nu știa ce să facă, totuși își însoți prietenul și părintele pînă la școala unde era să fie vorba de înscrierea lui. Rămase afară pe bulevard, pe cînd cei doi intrară înăuntru, în cancelaria școlii. Voron tatăl scoase actele, spuse faptul, cum și temerea tînarului.

IV

Voron plecase, și Silvian ieșise puțin să respire aerul de sară. O mîndră seară de toamnă. Atrasă de liniștea din aer, o imensă mulțime inundase șoseaua. El, nervos la culme, afurisea în gînd pe toți acești mulțumiți de ei.

[AMURGUL SE LĂSA ÎNCET...]

Amurgul se lăsa încet, încet, în umbra-i împăciuitoare zgomotul uriaș al orașului.

Tot mai mult și mai des se deslușeau în lumina nedeslușită a sfârșitului zilei formele zvelte ale femeilor elegante. Dar totul i se părea lui Petru temperat ca de lumina ce ar pătrunde prin ferestrele prăfuite ale unei biserici. Chiar peste nemăsurata-i deznădejde i se părea că se lasă mîngîierea unui cînt religios auzit în copilărie.

Și el mergea singur, înainte, fără să-și dea bine seama încotro.

Simțea numai nevoia de a vedea lumea, căci i se părea atunci că nu-i tocmai singur, deși vedea bine că deosebirea între cei din echipajile luxoase și el – nemîncatul de două zile – punea ca o prăpastie între lumea sa și a lor. Într-un tîrziu o luă prin obicinuință, pe Știrbei-Vodă. Aci își veni cu încetul în fire și trista-i realitate îi apăru în față cu toată grozăvia sa.

„Ce să fac? Ce să fac? îi răsuna în minte ca un refren neplăcut al unui cîntec pe care zădarnic cerci să-l uiți. Iată două zile de cînd rătăcea astfel stradele capitalei, fără adăpost, fără pîine și desperat de a mai avea vro-dată una din aceste două.“ Își luă atunci hotărîrea de a se duce la birtul unde mîncase în zilele din urmă a cere băiatului o porție, ca să i-o plătească mai tîrziu, și își făcea planuri mergînd înainte singur.

Ajunse, dar ce lume multă era înăuntru. De altminteri, cea mai mare parte lucrători. Și lui îi venea ciudat, o impresie penibilă, cînd îi vedea pe toți aceștia sătui, și el, cu diploma de bacalaureat în buzunar, muritor de foame. Nu simțea revoltă, amărăciune, căci toate nevoile suferite nu înăsprișe de loc firea lui blîndă. Dar simțea un fel de dezgust contra lui însuși și contra unei ființe din cele mai netrebnice. Și lumea mîncă, bea, chefuia.

„Să mai stau, își zise el în gînd, doar s-a mai goli grădina.“ Și începu a se plimba fără nici o noimă. N-avea nici măcar o țigară cu care să-și aline necazul. Și iar trecea pe dinaintea porțiței.

Se aprinsese lămpile. În sfîrșit, intră și ceru băiatului. Acesta îl privi lung, rece, disprețuitor.

Petru își puse mîinile în cap și fugi. Lăsă în plata Domnului realizarea acestui vis utopic de a mîncă. Și fugi înainte, fără a-și da socoteală încotro trebuie să o apuce. Prin unele curți oamenii luau desertul și vorbeau:

– Ai auzit de Dunăre, se zice că s-a revărsat de a înecat Galații toți.

– Da.

Petru suspină. „Ce bine-i să stai cu ai tăi în liniște.“ Ai lui? Bieți plugari, cine știe ce necazuri vor mai fi îndurînd și ei acum. Cît despre liniște, o, cum o dorea.

Se trezi aproape de Șosea. Somnul începea să-i dea ghies.

Începeau să se vadă zorile. O altă zi de chin.

– „Unde? unde?”

FĂRĂ ADĂPOST Pagini de noapte

Noaptea înaintă palidă și rece. Prin ceața sură deasă, picături mărunte și-nșepătoare cădeau încet ca niște lacrimi plînse de cerul trist. Pe cîmpul întunecat și posomorît ca un tablou de Hans Holbein părea că plutește în toată mărirea sa grozăvie duhul pustiitor al nopților tragice și al morților cari au pierit din pricina viselor prea chinuitoare. Era ca și cum o mîină nevăzută ar fi tras cu sine, într-o supremă și disperată încordare, greaua perdea a mișeliilor întregei firi dinaintea ochilor încruntați a unui zeu răzbunător.

Și tot întunericul palid care domnea după miezul nopții părea că se mișcă în valuri mari, cedînd chemărei poruncitoare a mîinei fermeceate.

În depărtare, ceața se grămădea în fășii cenușii, cari se coborau șerpuiind pe pămîntul negru și umed ca niște gînduri grele ce cad dintr-o minte zbcuiumată.

Fișiile se lungeau furișîndu-se printre desișurile de ramuri uscate și despoiate și se urcau din nou, în urmă, ca un plîns adînc și deznădăjduit, spre cerul surd și adormit. Cîteodată, picăturile de ploaie cădeau repede ca un murmur ciudat și sec de mînie, ca și cînd n-ar fi fost de ajuns toată tristețea dimprejur, ca și cînd un zeu bătrîn și nebun ar fi găsit că nu e destul de plină cupa amărăciunilor.

Și omul care rătăcea în întunec înainta încet, cu pași obosiți, cu pași tărăgănați, cu pași de osîndit la moarte. Era o față albă și străvezie, încadrată într-un păr negru și des, ca un crin ofilit ce stă nemișcat într-o noapte de mai fără lună. Pălăria cu marginele late, îndesată adînc pe frunte, îi da o înfățișare stranie, iar hainele cari atîrnau umede în jos, lipite de trup, erau pline de noroiul drumurilor ce le umblase.

Mergea încet și încovoiat de spate, ca și cînd l-ar fi apăsât o mare povară, și privirea sa, aproape stinsă și înghețată, căuta cu frică împrejur. Picăturile cari cădeau mărunte și înșepătoare îl loveau în față, dar el nu se îngrija. Pe obrazu-i alb, încețit jos într-un rictus dureros ca o agonie de sfînt bizantin, se întipărise batjocoritoarea nepăsare a lungilor suferinți. Numai tăcerea dimprejur părea a-l îngrozi și de aceea înainta pe furiș, ca și cînd ar fi avut grijă să nu deștepte dușmanii adormiți în preajmă.

Poate era unul din acei îndurerați pe care societatea îi alungă din sânul său în cruda sa mînie împotriva tuturor celor cari făptuiesc crima de a voi să trăiască omeneste și să cugete liber. Omenirea e plină de astfel de ființe, cari, în ciuda obiceiurilor cuminți și a sfaturilor înțelepțești, își urmează, în mijlocul vieții zilnice a sătuilor și a mulțumitorilor, visul lor nebun de fericire și credința lor nestrămutată într-o nălucă ademenitoare, care trebuie să fie ascunsă, undeva, într-un loc depărtat și tăinuit.

Pentru acești torturați ai vieții, pentru acești mucenici ai visului, pentru acești dulci și triști amăgiți nu se află între dobitoacele cu chipuri de oameni nici milă și nici adăpost.

Ei sunt osîndiți să fie groaznicii și vecinicii rătăcitori.

Pe cîmpul învăluit în ceață și în noapte, un stîlp se înălța ca un braț uscat de nebun ridicat spre înălțimea nepătrunsă într-un suprem și deznădăjduit blestem.

Tînărul se opri lîngă el. Stîlpul îl stăpînea cu o putere chinuitoare. El lua în mintea sa înfățișări fantastice și sinistre, întinderi uriașe, nemăsurate, și capătul de sus se desfăcea în două părți, ca brațele unei cruci de vis.

Tînărul plecă privirea aiurită în jos. Simțea că povara din spate i se face din ce în ce mai grea și o clipă se temea să nu cadă la pămînt, zdrobit de oboseală. Închise ochii. Și atunci, peste mintea trudită, se întinse o groază de plumb. Crucea cădea pe umerii omului, și acesta își lega pe totdeauna suferința sa de simbolul tuturor suferințelor. O clipă se făcu o liniște de moarte în minte. Apoi, încetul cu încetul, gîndurile se iviră din nou. Nu se mira. Dimpotrivă, i se părea firesc să fie așa: el era cel menit să poarte crucea pe care trebuie răstignit Mîntuitorul.

Picături reci îl loviră în față și adieri înghețate îi semănară fiori pe frunte. Deschise ochii.

Alt om sta înaintea sa, ca o vedenie stranie, de nesfîrșită tristeță.

El răsărise deodată, ca din pămînt, și purta o pată sîngeroasă pe frunte. Brațele sale se întindeau în lături, ca și cum ar fi fost gata pentru răstignire, iar ochii săi priveau arzători, ca sub focul unor visuri nestinse, în timp ce buzele i se subțiau într-un zîmbet unde se amestecau bațjocura cu blîndeța.

Și omul care rătăcea în întunec îl privi lung, drept în față, fără mirare și fără teamă.

„Aha, gîndea el cu o amară bucurie, iată și cel pe care trebuia să-l răstignesc! Mă mir numai cum [de n-]a venit mai curînd, căci, [îl aștept]am de atîta vreme, încît [eram obosit, strivit] de așteptare. Dar tot [a venit] acuma. Chinul meu — [își spuse] mulțumit — va avea cu [ce] să-și stingă setea care-l arde, și crucea, crucea nu va mai sta goală pe spatele meu, în așteptarea fiului omului. Mă voi ușura de povara sa doborîtoare și poate,

poate că umerii mei se vor mișca din nou liber, ca în vremurile copilăriei. Oh, acest poate îngrozitor!”

Și întinse mîna înainte.

Cellalt nu se mișca din loc.

– Încotro, tovarășe? întrebă el cu glas încet, înfundat, cu un glas ce părea că vine dintr-o mare adîncime.

Omul care rătăcea în întu[neric pri]vea fruntea omului cu [pată sîn]geroasă.

Acesta turburat o în[desă mai tare căci...]

– De ce mă pri[vești așa de] lung?

Caută-ți de drum, omule! Noi nu facem aceeași cale împreună.

– Nu se știe, răspuse cellalt cu un glas care se făcuse șuierător și plin de batjocură amară.

– Ce nu se știe? Cum nu se știe?! se răsti întîiul mînios și ridică mîna, gata să lovească.

– Lovește-mă dacă poți.

Mîna ridicată, gata de a lovi, se opri și căzu încet lîngă trup.

– De ce te-ai oprit? Și glasul care întreba nu era de loc o imputare blindă și iertătoare, ci, d[impotrivă,] o ironie mușcătoare ca un vîrf de pumnal.

Omul care ră[dicase mîna] plecă fruntea.

– Mai bine să [facem] pace. Tu [ai crucea mai] grea decît a mea și numărul păcatelor tale nu îndrăznesc să-l socotesc. Treci înainte!

– Stai, nu așa. Nu ți-am cerut milă și tu mi-ai dat tocmai ceea ce nu ți-am cerut. Să știi că avem să ne mai întîlnim, îi strigă necunoscutul cu un ton care parcă hotăra în clipa aceea planul întîmplărilor viitoare.

Tînarul ridică fruntea. Vădit că-l asculta cu o încordată băgare de seamă și simțea că vorbele acestea aveau adînc și puternic temeii.

– [De] cîte ori avem să ne mai întîlnim? O dată? [întrebă el ne]liniștit.

[– O dată, de d]ouă ori, poate, [de mai multe ori] răspuse celalt cu nestrămutată încredințare.

– Aceasta voiam să știu, șopti tînarul tremurînd.

– Acum ți-am spus. Dar să știi că, deși ai crezut altfel, noi tot aceeași cale am fost meniți s-o facem împreună.

Și omul cu pata sîngeroasă pe frunte se depărtă încet, cu pas măsurat, în ceața sură și deasă.

Tînarul rămase cîteva clipe [pe] loc, cu ochii ațintiți în pămînt. [Un] tremur ușor îl zguduia. [Ar] fi voit să se repeadă după [cel] care pierise, să-l apuce [de] brațe, de acele brațe cari se întindeau gata pentr[u] [răs]tig[ni]re, să-l aducă îndărăt și să-l pironească de stîlp. Acum era bine încredințat că dacă omul acela ar fi răstignit, că dacă trupul lui ar fi chinuit și păcatele lui

ispășite, el ar scăpa de povara care-l apasă. Adineori a avut o slăbiciune când l-a lăsat slobod, dar aceasta nu trebuie să se mai întâmple.

Însă o voință streină îl țintuia pe loc. Când ridică privirea în sus, totul era în starea liniștită dinainte.

Întunericul trecea palid și rece.

Și atunci omul pricepu nesfârșita sa durere și blestemul nemilos care apăsa deasupra sa și, sub greutatea deznădejzii doborâtoare, căzu cu genunchii în noroiul negru și rece la picioarele stîlpului, și privirea sa, în care lucea o supremă întrebare, se îndreptă arzătoare și dușmănoasă spre cerul pustiu.

[Întunericul trecea palid și rece.]

Numai la răsărit se ivea o geană spă[lă]cită, care vestea apropierea sear[bă]dă a zilei, cu începutul altor [su]ferinți, altor amărăciuni, altor prigoniri și cu prelungirea drumului [no]roios și spinos al vecinicei rătăcirii.

În noaptea umedă de ianuarie, în împrejurimile Bucureștilor, pe cîmpul întunecat și posomorît, ca un tablou de Hans Holbein...

VIS PRIMĂVĂRATEC (Natalia)

I

Drumul se întindea nesfârșit, prăfuit, alb în noaptea întunecată. Felinarele trăsuri proiectau la dreapta și la stînga conuri luminoase, a căror bază luneca pe iarba de alături. Umbra calului se arăta neagră, nemăsurată de mare și părea că stă pe loc pe șanțurile cari fugeau ca niște năluce. Foișul stejarilor se subția în întunecime.

Din cînd în cînd, vizitiul, în bluză, se deștepta.

Lovirea biciului pe spinarea cailor făcea în tăcerea largă un zgomot sec. O boare rece mîngîia obrazul lui Alexandru, care visa.

În mîna dreaptă tînărul mototolea telegrama citită de mii de ori de dimineață încoace. „Telegrama“. Tumultoase și nefecunde, gîndurile i se învîrteau în negura care-i învăluisese parcă mintea. Cu toate acestea, chipul Nataliei, măreață și senină, se ridică în crierul său ca o statuie pe un soclu, acapara toate puterile-i, și amintirea despre Teodor, pe care totuși îl iubea foarte mult, pălea, se nimicea aproape.

Alexandru se mira de apropierea acestui deznodământ neprevăzut al dramei, pe care inima sa o visase atîția ani. Și gîndurile i se înșirau asemeni unui fir pe scul.

În pădure se auzea adesea — mai mult ca o bănuială — cîntecul privighitoarei. De la un loc se vedeau printre copaci, sus, pe culmea dealului, clipotind niște focuri, și după mogîldețele dimprejur se putea bănui că-i un sat. Pe orice altul l-ar fi entuziasmat, dar Alexandru simțea prea mult în sine ca să mai facă loc și simțirilor dinafară.

— Covrac, unde sunt lumine multe, zise vizitiul, arătînd într-acolo cu coada biciului. În sufletul vizitiului nu se petrecea nici o dramă.

La un cot de drum, trupul vizitiului se dădu într-o parte și, pe fundul negru, se desemnau siluete negre de locuinți.

— Iată-ne ca și ajunși.

Bietul om, ostenit de așa tăcere lungă, voia să înceapă vorba. Dar Al. tăcea mereu, în temerea crescîndă care-i strîngea inima.

Trăsura intrase în sat. Din toate părțile se auzeau răsunînd lătrături de cîni. Ici și colea, la ferestre, se vedeau lumini. Poarta era deschisă. Casa se aprofunda albă în verzișul întunecat. Fără veste, trăsura se opri la peron. Repede, aproape inconștient, Al. sări jos. Deodată se simți strîns în brațe.

— Trebuie să fii ostenit.

— Ba nu! Adu-ți aminte de drumurile pe cari le făceam acum cinci ani.

— Tu ai rămas mereu același?

— Dar da! De ce m-aș schimba?

Și vorbele lor se schimbau repede, cu spontaneitatea de simțire a copiilor. Se deștepta în ei copilăria. Intrară în camera lui Teodor.

— Vino să stăm puțin aici de vorbă înainte de a te prezenta la ceilalți.

— La ceilalți? Dar ce, sunt mai mulți?

— Da. Trebuie să știi că tu ești așteptat aici în serbare.

— Păcat, zise Alexandru. El ar fi vroit să fie ei singuri, să-și poată destăinui gîndurile.

— N-ai nici o teamă. E o adunare de intimi. Sunt sigur că te va impresiona: unii prin partea bună, alții prin cea ridiculă.

— Dar din cine e compusă societatea?

— Ascultă: d-na X cu fiica, din Buda, d-nul Y din Galbeni.

Domnul Y, pe care nu-l cunoștea, i-amintea de acel *mercante de campagna* a lui Anunzio.

Teodor intra iute în amănunte și anume în acele ale momentului de față. Lui Al. i se părea aceasta întrucîtva brutal. El ar fi vrut la început numai [să] *efleureze* lucrurile, să le privească în conturul lor vag, să se bucure de frumusețea ansamblului. Cela părea ca un agricultor care în fața naturii

caută să explice cum este grîul; acesta, ca un artist care vrea să se bucure de priveliște.

În pavilionul aranjat ca salon, toată lumea tăcu cînd Alexandru Cornea intră urmat de T. Romașcu. Privirile tuturor se îndreptară spre oaspetele așteptat, fiecare scrutîndu-l ca pe un animal rar.

Al., cu o aruncătură de ochi, făcuse ocolul tuturor. Acolo ședea ea, tot cu aceeași privire ca și în trecut, cu aceeași față ca altădată.

Se făcură formele de politeță.

Și acum fiecare se simțea jenat de a începe.

Le babil al femeilor tăcuse, și Al. se întreba în gînd dacă nu cumva aici, așa de departe, domnesc aceleași forme ca la București.

Natalia îl întrebă:

– Ce mai e prin București?

Și el începu să dea amănunte.

II

În noaptea albăstrie, care învăluisese camera în urma stingerei lumînărei, gîndurile lui Al. se simțeau ușoare. Teama de necunoscut, pe care o avusese acum două ceasuri în trăsură, dispăruse. Se simțea ușor că trecuse pericolul.

III

Alexandru se sculă a doua zi dimineață și deschise fereastra. Înainte i se desfășura o priveliște minunată, a cărui fundal era compus din dealul din față și de copacii de pe deal. La picioarele dealului, iarba crescută înaltă și verde trăda Berheciul. Chiar apele acestuia se arătau puțin. Grădina strălucea de viață. O creangă de cireș se arăta aproape bătînd în fereastră cu cireșile-i coapte. Vederea acestei crengi îl *égaya* și avea o bucurie asemenea unui copil gurmând cărui i s-ar fi arătat mîncările favorite.

Neliniștea de aseară dispăruse cu totul și în locu-i simțea o pace care parcă-i era insuflată de frăgezimea întregii firi.

Cu pacea în suflet și sărbătoarea în inimă coborî în grădină. Ea venea înainte-i dreaptă, mlădioasă.

– Așa de dimineață v-ați sculat?

– Dar ce-i dimineață?

– Firește. Pentru noi, deprinși cu țara, nu-i, dar pentru cei deprinși la oraș, da.

– Atunci se vede că eu m-am metamorfozat prea iute în țăran, căci n-am simțit deosebirea.

– Se poate, zise ea rîzînd. De altminteri, cred că metamorfoza nu ți-ar fi decît folositoare la oraș etc. și ea vorbea, mergînd alături.

El o privea. Ea întrezări privirea și zise, ca și cînd ar fi crezut că privirea lui o întrebă „unde merg”.

NATALIA

(Seara dragostelor)

Mergeau singuri, amîndoi, în asfințitul soarelui pe drumul ce duce către pădure.

Razele soarelui poleia fericirea lor, care se *épanuia* în liniștea din apropierea serei, căci dragostea însăși era senină ca un asfințit de soare.

Și ei mergeau singuri amîndoi. Soarele se pleca mereu și abia se mai vedea de pe culmile dealurilor. Se auzea lin murmurul Berheciului, care doinea încet în mersu-i.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Trecuseră puntea și acum începea să se audă corul muncitorilor. Erau oameni cari, împovărați de muncă, dar în tainică frăție cu natura, sunt pururi veseli și îmbrățășători.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Pe drum un flăcău și-o fată veneau. Glumeau și erau să se sărute, cînd se auzi în tăcerea serei răsunînd clopotul de vecernie. Atunci se despărțiră în grabă și-și făcură semnul crucei.

Ei îi văzuseră și-și urmară calea înainte, parcă presimțind că aceasta avea o tainică legătură cu simțirea lor.

Deodată corul muncitorilor răsună mai tare și se văzură muncitorii apărînd la cotitura unui drum. Erau toți tineri și înfrății de muncă.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Noaptea venisă. Teodor se arătă de pe după copăcei cu grecoaica. În firea acesteia se răscolise patima țarilor calde.

Nu departe, pedantul cu X.

– Dar asta e sara dragostelor, zise Natalia.

În mintea lui Al. se perinda un cîntec vechi al său. Pe cărările vrăjite trec perechi îmbrățișate etc.

Și în seara aceea ea i se dădu lui, în sărbătoarea de duminică a naturei. Erau ca o reminiscență vagă a seninelor timpuri păgîne și pline de viață, păreau niște noi Venus și Adonis.

În VIS PRIMĂVĂRATEC
Cap. ultim

(urmează după Seara dragostelor)

A doua zi, deșteptându-se, simți un gust amar și un dezgust îl cuprinse. Capul îi părea greu și fierbinte, ca cuprins de friguri. Coborî în grădină să se răcorească. Și gîndea de ce n-a plecat el înainte de-a-l fi înlănțuit de tot patima dragostei. Nu era mai bine ca acest vis să fi rămas vis pentru totdeauna, ca ceva primăvăratec? Căci un lucru odată cîștigat pierde din farmecul de mai înainte. Trebuia să fi plecat în noaptea stelată și liniștită, să se fi dus, lăsînd în urmă visul, care să-i fie ca o mîngiere senină pentru toată viața. Și își amintește un tablou făcut de un pictor celebru amoretat. E *Despărțirea*.

Și își simți atunci neputința-i și se afundă cu capul în iarba naltă, verde, sănătoasă, care se plecă deasupra sa în șoaptele vîntului, mîngîietoare.

[...CASA NECULCEȘTILOR...]

... dreaptă între cele două rînduri de pomi cari-i umbresc mărginile și-și plecau ramurile spre a asculta, în evlavia lor bătrînească, vechiul grai al pămîntului. În fundul depărtat, lanțul Carpaților gîrbovi se desfășoară liniștit și falnic – strajă uitată de vremuri – în azurul cald al verei. Și din înălțimea nesfîrșită a bolței cerești soarele prăvălește în jos, peste cîmpul beat de voluptate, peste copacii cu frunze șoptitoare de povești șirete, peste apele molatece ca o femeie în așteptarea plăcerilor, nesecata urnă de aur din care curge în văzduh bogăția policromă a pietrelor scumpe. Lumea întregă pare un imens tablou idealist, peste care un Tiziano mai dumnezeesc decît cel venețian a aruncat magia strălucitoare a unor culori visate în somnul unei nopți (ultraviolete) înstelate.

Aci, sub valurile luminei, gîndurile asfințesc ca stelele în faptul dimineții. Dar ochii capătă o putere vulturească și privirile pătrund depărtarea nemăsurată, afundîndu-se în adîncul acestei beții nebune de culori cu lăcomia sărutărilor și a îmbrățișărilor iubiților în ziua sfîșietoare a despărțirii.

În curînd zărirăm casa Neculceștilor. Această casă e o clădire veche din timpurile vitejești ale Moldovei; piatră mucegăită din care e alcătuită și turnurile crestate ce o acoper îi dau înfățișarea unuia din acele castele medievale întrezărite prin ceața plutitoare a legendelor cavalerești. Împrejur, un mare parc secular o înconjoară, și stejari bătrîni, ridicîndu-și frunțile

semețe spre cer, în ciuda anilor cari caută să-i doboare, i-ascund comoara prețioasă de privirile streine.

Poarta cea mare, ferecată bine între cele două ziduri puternice, se dădu în lături la sosirea noastră și trăsura intră în ogradă, legănându-se ușor pe prundișul presărat pe jos.

Și cum coborîrăm din trăsura, ne simțirăm deodată sub domnia păcei ce cădea încet dintre ramurile copacilor, ca o dulce parfumată adiere. Lumina, stîmpărată de frunzile dese și verzi, pătrundea lină și visătoare, spre a da tonuri delicate și subtile lucrurilor cari răsăreau ca-n povestea Frumoasei adormite în pădurea fermecată. S-ar fi zis că mortul Trianon a înviat în trecuta sa minunăție spre a visa din nou, pe malurile Siretului, un vis început demult, depărtat și neisprăvit.

Rezemată de parmaclîcul de piatră, o vedenie albă stă gînditoare, cu privirile pierdute în nelămurirea de smarald. Părul ei auriu era ca o superbă mantie regală țesută din raze, iar ochii ei glauci erau ca adîncul fluviilor ce visează tremurătoare în pacea serei. Era Sabina. Ea mi-a făcut în clipa aceea întipărirea castelanelor din frumoasele balade ale trubadurilor. Mlădioasă în rochia albă care-i strîngea mijlocul, ea ținea în mîină un crin plăpînd, ca și cum ar fi fost gata să-l dea mirelui așteptat ce trebuia să vină într-un tîrziu pe cărarea umbrită și tainică pe care o mîngîiau stejarii prieteni.

Cînd ne văzu, bătu din palme, cu o bucurie luminoasă.

– Lucian! Doamna Costinescu!

CALEA ÎNTOARSĂ

În Păltiniș, pe o vară blagoslovită și bogată ca o masă de cununie. Prins în colanul încîntător pe care îl fac munții la apus și Siretul la răsărit, orașelul pare ca o piatră nestimată pe o tîpsie de aur; atît de strălucitoare este lunca aceasta moldovenească sub podoaba spicelor blonde ale grînelor și a ramurilor încărcate ale pomilor. Și în măiestria de culori cu care e hărăzit acest limpede peisagiu din Țara de Jos, nota albă, veselă și scînteietoare pe care o dă Păltinișul se armonizează de minune cu tonul larg și plin dimprejur.

De pe dealul care stă ca o pavăză dinspre miazăzi, orașelul se vede ca-n palmă.

Casele sale albe, acoperite parte cu șindrilă, parte cu tinichea, se înalță dintre perdelele verzi de tei ca niște flori uriașe care rid în soare. Și cum se înșiră una după alta de pe coaste către poalele colinei și pînă în lunca cea largă, ele par că ar sta gata să se dea de-a rostogolu, aculmîndu-se unele

peste altele, nerăbdătoare de a face loc cît mai curînd la priveliştea desfătătoare pe care o înfăţişează în depărtare, spre miază-noapte, ogoarele unde spicele coapte și grele se leagănă în valuri aurii sub adierea ușoară a vîntului de vară!

Printre casele acestea cochete și livezile mari cît un rai, drumurile frumos prunduite pun brîie de argint în toate părțile. Dar Păltinișul se mîndrește îndeosebi cu marea șosea națională, care-l străbate de la un capăt la cellalt. Șoseaua aceasta desăvîrșește întreg tabloul, întinzîndu-se dreaptă...

[... JUGUL ÎNGROZITOAREI MELE PERSONALITĂȚI...]

Venisem să petrec vara în acest ținut unde stăpîneam o mică moșie părintească pe care n-o văzusem de un amar de ani.

Împrejurările economice prin cari trecuse țara în 1900 puseseră pe gînduri pe toți proprietarii cari nu dădeau de loc pe la moșii odinioară. Zdruncinul pe care-l încercase toată viața națională le atinsese foarte mult veniturile. De aceea, siliți de a primi sub adevărata lor lumină condițiunile reale ale vieții, căutară să părăsească plăcerile scumpe din streinătate și să se întoarcă în țară, la ogoarele lor, unde toate lucrurile aveau nevoie de cumpăneală și de îndreptare.

Sosise o adevărată vreme de reculegere; o vreme de reculegere economică, o vreme de reculegere morală.

Pentru mine era și o vreme de reculegere sufletească. Ajunsesem la vîrsta cînd omul are mai multe amintiri decît speranțe și calea i se pare searbădă îndărăt și pustie înainte. Trecusem dealul vieții și coboram la vale. Și acest simțimînt de nesfîrșită tristeță care mă cuprinsese, fără să bag de seamă cînd, pricinuisese în mine o revoltă surdă și mocnită pe care nu o stîmpăra decît marea mișcare în aer liber și oboseala desăvîrșită pe care o dă munca trupească.

Stam aproape toată ziua pe cîmp, în mijlocul muncitorilor cu cari împărțeam prînzul și strădania, iar noaptea călăream ca un sălbatec peste văi și coline, trecînd ca fulgerul prin întunec, spre marea spaimă a țaranilor, cari mă luau drept călărețul blestemat al vechilor povești. Nu mă întorceam acasă pînă nu cădeam zdrobit de oboseală. Adormeam atunci de un somn greu, pe care visurile nu-l pătau niciodată cu zadarnicele lor arătări. Și totuși, dimineața, în revărsatul zorilor, eram iar în picioare, nemulțumit de noaptea pe care o avusesem, neamăgit de ziua pe care o începeam.

Îndeosebi sărbătorile erau pentru mine un adevărat chin. Munca înceta, locurile rămâneau în părăsire și eu eram nevoit să stau cît era ziua de mare închis în casă, în mijlocul cărților, de cari începusem să prind o nemărginită scîrbă. Altul în locul meu s-ar fi dus cu vederea prin vecini. Dar pe mine focul mistuitor care mă ardea în suflet și acel orgoliu demonic și posomorît care crescuse cu atît mai mult cu cît mi se înrădăcinase mai adînc încredințarea că mi-am pierdut zădarnic viața pînă acum mă țineau vecinic la o parte, plecîndu-mă sub jugul îngrozitoare mele personalități, de care nu puteam scăpa nici o clipă.

Într-una din aceste sărbători, nemaiputînd răbda povara singurătății, pusei să-mi închine calul înainte de vremea obicinuită. Iute ca prîsnelul, argatul fu îndată la scară, cu tretinul gata. Era un armăsar frumos, negru-corb și țintat cu o mică pată albă și rotundă în frunte. Cînd îl aduse în fața mea, sforăia și bătea din picioare de nerăbdare.

– Aha, viteazul meu Șordan! Și ție ți-e dor de aer și mișcare? Nu cumva te apasă și pe tine povara personalității?

– Ba îl zădărește șeaua, domnule! spuse argatul, cu încăpățînată convingere.

Era cît pe-aci să mă umfle rîsul. Argatul acesta, în nevinovăția sa, făcuse haz de necazul meu!

Pusei piciorul în scară și mă avîntai pe șea.

ARTIST

Nu auzisem de multă vreme nimic despre dînsul. De cînd se retrăsese într-un sat depărtat și mic – satul său natal – nu-mi mai răspunsese la nici o scrisoare. Desigur, supărat pe oameni pentru că fusese silit a-i părăsi fără voie, nu vroia să mai știe nimic de dînsii. Dar ce tînăr de treabă era! Țin minte, de parcă ar fi fost ieri, cum ne-am cunoscut noi, în vîrsta cînd toate au farmecul ce-l dă visurile de tînăr. Atunci cel care a publicat o singură nuvelă sau poezie are pentru noi o aureolă de glorie care îl deosebește mult de ceilalți muritori.

L-am cunoscut într-o sară de vară plină de frumuseță, cu lună pe cer și pace în aer, cu miros de ierburi și cînturi de păseri, cînd toate par fantastice și natura ademeneste puternic pe omul ce simte. Am ieșit amîndoi pe cîmp și ne-am plimbat mult, mult, mult, pînă a început să se ivească geana roșie a zorilor la răsărit. Și ne-am vorbit atîtea! Și mi-a spus atît de multe! Cum făcuse cursul inferior liceal și cum, din lipsă de mijloace, nu putuse trece examenile următoare, cum trăiește acum aici într-o sărăcie

adevărat artistică și ce fel de viață liberă duce. Iar eu îl ascultam, căci îmi place atât de mult unul care se descopere cu atîta încredere altuia. E simțirea în apropiere a unei inemi ce caută iubire.

„Și iată, zicea el, mă atrage mult viața asta, așa melancolică cum o prevăz eu. E atîta farmec în fața-i și atîta ademenire în șoapta-i, încît o urmăresc uimit ca pe o nălucă iubită. Și simt atîta bucurie că-s tînăr și atîta expansiune de viață, că aș cuprinde lumea într-o putere. Uneori zic că ar fi fost mai bine să nu fi învățat de loc carte, căci poate aș fi iubit altfel lumea; dar atunci îs plictisit. Așa trebuia să fiu cum sunt acum.” Sub raze de lună, dînsul se arăta simpatic, nalt, frumos și cu părul negru, moale și rar. Și așa era el. Un mare admirator al naturei, care pentru el era ca o soră bună și sub farmecul căreia ne împrietiniserăm în cîteva ceasuri.

Multă vreme pe urmă am umblat împreună, am citit laolaltă și ne împărtășeam ceea ce simțeam. Nu l-am văzut niciodată pierzînd nădejdea și zbatîndu-se în ghearele desperărei; mai mult visător. Își făcuse un fel de filozofie proprie, după care nu-i era permis să despere niciodată. Dar într-o seară a venit la mine cu un fel de nerăbdare în tot ce făcea; era tot seară frumoasă și dulce, numai el nu mai era același. Luase hotărîrea de a se duce la țară, căci nu mai avea cu ce trăi la oraș. Eu mă temeam că acolo nu o să poată face nimic.

– O să am liniște destulă și o să pot să studiez în pace.

– Dar de scris, n-ai să scrii?

– Nu cred. Îmi place arta și o simt, și dacă o am gata și perfectă de la alții, de ce aș mai încerca și eu? Aa, înțeleg, dacă aș fi la oraș, aș fi nevoit să scriu. Și, vezi tu, continuă el mai departe, cîți ca mine, oameni care știu cu adevărat ce va să zică artă, nu se vor fi pierzînd într-un colț de țară uitat...

Tîrziu, odată, vizitînd spitalul unui mare oraș, am găsit pe prietenul meu acolo, zăcînd slab și palid peste măsură. Dar despre artă vorbea tot cu entuziasm, cu un fel de entuziasm plin de exaltare și pe care eu nu-l pricepeam pentru că nu suferisem ca dînsul de singurătate, de singurătatea absolută, în care nici o ființă nu vine să te asculte. Citea și acolo cu patimă. L-am întrebat de nu mai scrie.

– Aa, nu; eu admir arta și nu voi s-o pîngăresc. Sunt sigur că de-aș scrie, aș fi mult în urma maeștrilor. De aceea vreau mai bine să admir, să mă îmbăt, ca de farmecul unei fecioare, de măreția artei pure și senine, care e totul pentru mine. Artă, vezi tu, e explicarea fericirii din viață!...

– Dar îți pierzi talentul!

– Dacă nu-mi sunt date bucuriile creațiunei, le am pe cele ale admirațiunei. Dar eu le am și pe ale creațiunei. Artistul e cel care simte arta și o înțelege.

Și iar ne-am despărțit, și de atunci i-am pierdut urma.

VAE SOLI! Din partea finală

Plecarea din București. Drumul. Oprirea la Tecuciu. Primirea Mamei.

La urmă, zdrobit psihichește, începe a nega ori-ce principiu în morală.

Nori pe cer. El, cu fruntea arsă, iese spre a se duce să vadă Bîrladul. Întilnește pe învățător.

– Ce vești mai spun jurnalele?

– Habar n-am. Nu le-am citit de mult.

– Se zice că Bulgaria se înarmează iar. Că a dat ordin de concentrare trupelor la granițele române. Că primesc din Rusia arme și munițiuni etc.

– Cum se vede, te temi să nu-ți lipsească într-o dimineață ceapă și celelalte zarzavaturi. Cellalt rîse. Soli se miră el singur că mai are puterea de a face ironii.

– De altminteri, urmă el umoristic, e o altă problemă mult mai însemnată la ordinea zilei: plecarea mea la București.

– Aceasta se va rezolvi mai ușor, zise învățătorul rîzînd.

– Mie nu mi se pare tot așa.

Și începu să se explice. El, care era așa de mîndru în privința lucrurilor acestora (a chestiunilor bănești), acum ajunsese așa de jos, încît se spovedea acestui, aproape un necunoscut.

În sfîrșit, se despărțiră. Soli vru s-apuce spre Bîrlad, dar un altul îl strigă. Era un țăran care dorea să-l cinstească. El îi mulțumi de intenție, dar trecu înainte, voia să fie singur, cu acea singurătate care îl rodea, îl mistuia. Mergea încet, aplecat și se întreba mereu în gînd, fără nici un rost: „Cînd voi pleca la București?” Țărani venind de la muncă îl salutau afectuos și-l întrebau: „Unde te-ai plimbat?” El le răspundea, dar în gînd își zicea: „Plimbat”. Ei cred că de plăcere am ieșit, nu de nevoia profundă de a-mi ogoi suferința. Și în mintea-i se învîrtea tot mai repede și mai fără șir întrebarea: „Cînd voi pleca?” Capu-i ardea amarnic „Doamne ferește, gîndi el, înnebunesc.” Și gînduri ciudate îi veneau în minte. „Dacă m-ar apuca o amețeală, dacă m-aș duce și aș întreba pe întîiul venit: cînd voi pleca?” Dar hotărî să se țină bine, însă gîndul nu-l părăsea. Deodată opri un țăran în drum și, stîngaci, cu un surîs sfios, îl întrebă: „Mă rog, cine poate să-mi spuie cînd voi pleca la B.?” Țăranul îl privi uimit: „De, domnule, asta o știi singur”. [Soli] plecă. Țăranul se uita în urma sa și nu știa ce să creadă.

Clătină din cap și-și zise că a fost o glumă, cum obicinuia câteodată [Soli] în timpurile cele bune.

Soli mergea împleticindu-se buimac. Privea în neștire. Își dădea încă seamă de prostia ce făcuse, dar în zădar cerca să înfrîneze pornirile gândurilor. Iată un copac, o pasere, oameni care vin de la cîmp. Dar de ce merge bătrînul cela așa de încet și pare așa de zdrobit? Sapa din spate îl doboară. Vai! Și oboseala pe care trebuia s-o simtă bătrînul înmiită o simțea el, înmiită. Aha, asta-i o fată, cea care trece acum. Ajuns acasă, întrebă și pe mamă-sa cînd pleacă. Ea nu-l înțelese deocamdată. El îi spunea cu o voce rugătoare și umilă: „Mamă, așterne-mi“. Îl înțelese și izbucni într-un plîns cu hohote.